

ישראלים בחצור

מטרות השיעור

1. הכרת חיי היומיום של הישות הישראלית בעיר חצור בשתי התקופות העיקריות של קיומה (תקופת הברזל א', תקופת הברזל ב'):
  - חייהם של פשוטי העם: מגורים, כלכלה, פולחן.
  - חייהם של שועי העם: מגורים, כלכלה, חפצי מותרות וכו'.היכרות עם הממלכה הישראלית בחצור, סממני הממלכה בעיר, מבני ציבור, ביצורים.
2. השוואה בין מעמדה ועוצמתה של העיר הכנענית - "ראש כל הממלכות" - למעמדה ועוצמתה בתקופה הישראלית.
3. הבנת הקשר בין הכתוב בתנ"ך לממצא הארכאולוגי מהחפירות.

פתיחה: סופה של חצור הכנענית

"וישב יהושע בעת ההיא וילכד את חצור ואת מלכה הכה בחרב כי חצור לפנים היא ראש כל הממלכות האלה... ואת חצור שרף באש" (יהושע יא י-יב).
האם יהושע כבש את חצור, ככתוב בפרק זה, או שמא נכבשה חצור הכנענית בתקופה מאוחרת יותר ע"י ברק, ככתוב בספר שופטים? על כך הדעות חלוקות, אך העובדה היא שהישות הכנענית שהקימה את חצור ואשר שלטה בה במשך כ-1,000 שנה הגיעה [לסופה](#) [המר והאליים](#) בסוף האלף השני לפנה"ס. ישות חדשה התיישבה שם במקומה.

משימה לתלמיד

קראו את הערכים הבאים:

- [העיר מתגוננת](#)
- [היכנסו בשערי חצור הכנענית](#)
- [הגנה מתמשכת](#)
- [שריון הלוחם מחצור](#)
- [חץ וקשת](#)

הכיתה תתחלק לשתי קבוצות. קבוצה א' – הכנענים. קבוצה ב' – הישראלים. כל קבוצה תציג אסטרטגיה של הגנה ולחימה אל מול הקבוצה האחרת, תוך שימת לב לשאלות הבאות:

- כיצד הייתם מגנים על העיר?
- היכן כדאי להציב את הלוחמים המגנים?
- מאיזה כיוון כדאי לתקוף את העיר?
- באילו אמצעים כדאי לתקוף את העיר?

מידע למורה

כדאי להסב את תשומת לב התלמידים לעובדה שהעיר התחתונה אינה מוקפת חומה וקל לכבוש אותה, לעומת העיר העליונה, הבנויה על גבעה תלולה ומבוצרת, ואשר אליה התכנסו האנשים בעת צרה.

כיצד לדעתכם יכלו בני ישראל, שבאו מהמדבר, לכבוש עיר מבוצרת?
יש להקריא לתלמידים מתוך ספר יהושע - פרק י"א פסוקים א'-ט' - ולהעלות לפניהם את האפשרות שבני ישראל הכו את הכנענים - ואת מלך חצור בראשם - בשדה הקרב מחוץ לעיר, וכך היה להם קל יותר לכבוש את העיר המבוצרת.

חצור הישראלית

1) הקמת היישוב החדש

לאחר חורבן העיר הכנענית הוקם יישוב חדש בעיר. מדוע, לדעתכם, הוקם יישוב חדש על עיר חרבה? מדוע לא הוקם יישוב חדש במקום חדש לגמרי?
בדרך כלל הוקמו יישובים חדשים על גבי יישובים קדומים, שכן במקום היו תנאים חשופים להקמת יישוב: מקורות מים, חקלאות, מקום תצפית טוב, צומת דרכים וכד'. כך למעשה נוצר תל ארכאולוגי – יישוב על גבי יישוב.

מידע למורה

אפשר לקשר גם לפסוקים הבאים: "וזהיה כי יביאך ה'... אל הארץ... לתת לך ערים גדלת אשר לא בנית ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וברת חצובים אשר לא חצבת כרמים וזיתים אשר לא נטעת..." (דברים ו' י'–י"א). היות שהתשתית של העיר כבר קיימת, יש נטייה להתיישב בה.

2) מבנה היישוב החדש

היישוב הראשון שלאחר חורבן העיר הכנענית היה דל למדי. תקופה זו נקראת "תקופת הברזל א'" (ראה ערך "[חצור הופכת לעיר ישראלית](#)"). בתקופה שאחריה אנו רואים מבנים גדולים ומרשימים, כגון [מצודה מבוצרת](#) ו**בתים רחבי ידיים**.

מה, לדעתכם, הסיבה להבדל בין היישוב הדל של תקופת הברזל א' ליישוב המבוסס של תקופת הברזל ב'?

הסיבה היא המעבר מארגון שבטי לארגון ממלכתי. כשבני ישראל נכנסו לארץ, הם אורגנו בשבטים ונשלטו ע"י נציגים מכל שבט, אך כל שבט דאג לרווחתו בנחלתו שלו. לעומת זאת, ארגון ממלכתי - שהחל עם המלך שאול - דאג לממלכה כולה, וכך יכלו כולם לרכז כוחות למפעלי בנייה גדולים, כגון המצודה והביצורים.

משימה לתלמיד

חפשו [במאגר המידע](#) ומצאו את המבנים הציבוריים מהתקופה הישראלית הנמצאים בתל. מצאו לפחות ארבעה מבני ציבור מן התקופה הישראלית.

למה, לדעתכם, שימש [בניין העמודים](#)?

על פי הסברה הוא שימש מחסן מזון מרכזי לחיל המצב בעיר. בימים שבהם נבנה בניין העמודים עדיין לא הומצא המטבע. גביית המסים נעשתה באמצעות סחורות, בעיקר חיטה ושמן. בערים גדולות בעלות שלטון מרכזי היה הכרח להקים מחסנים ציבוריים.

לפניכם סרטוט של [מפעל המים](#) מתקופת הברזל. מדוע, לדעתכם, בנו את מפעל המים כל כך גבוה על התל ולא ליד המעיין?

בעת מצור, היציאה למעיין היא עניין של חיים ומוות. האויב יכול לנתק את הספקת המים לעיר, שכן המעיין נמצא מחוץ לחומות. באמצעות מפעל המים הובאו מי המעיין אל תוך העיר המבוצרת.

אילו מבנים ציבוריים שהיו בתקופה הכנענית אינם נמצאים בתל בתקופה הברזל ב'?
מה, לדעתכם, הסיבה לכך?

בחצור הישראלית אין מקדשים ואין ארמון מלוכה. הכנענים עבדו אלים רבים. במשך אלף שנות שליטתם בחצור הם בנו להם מקדשים רבים וחזרו ושיפצו מקדשים ישנים, ואילו הישראלים עבדו אל אחד. בראשית תקופת ההתנחלות, ב-1200 לפנה"ס, הוקמו במות פולחן, והן הותרו לשימוש כל עוד הן הוקדשו לה' ולא לאלים זרים. לאחר מכן נבנה בידי שלמה מקדש לאלוהי ישראל בירושלים. לאחר התפלגות הממלכה, כשמלכי ישראל התפתו לעבוד לאלים אחרים, הם בנו להם מקדשים בערים שונות, אך לא בחצור. בתקופה הישראלית לא נחשבה עוד חצור ממלכה בפני עצמה, אלא אחת מכמה ערים בממלכת ישראל. מסופר ששלמה המלך, הבנאי הגדול, בנה את חצור: "וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות... ואת חצור ואת מגידו ואת גזר" (מלכים א' ט' ט"ו) וכן כתוב: "...בנה שלמה את שני הבתים את בית ה' ואת בית המלך" (מלכים א' ט' י') - שניהם נבנו בירושלים. מכאן אנו למדים שאף שהישראלים בנו בחצור, ארמון המלך לא שכן בה.

המלכים שבאו בעקבות שלמה ישבו בערים אחרות. מלכי יהודה ישבו בירושלים, ומלכי ישראל ישבו בערים שונות כגון שומרון, דן וזרעאל. ומי ניהל את חצור? כנראה ראש עיר או שליט, שישב במצודה המבוצרת.

מידע למורה

ירבעם מלך ישראל קבע את ביתו בשכם לאחר פירוד הממלכה, ובנה במות פולחן בבית אל ובדן. בשלב מסוים עברה בירת ישראל לשומרון. חצור שכנה בממלכת ישראל, אך לא הייתה בירתה.

ריכז הפולחן בירושלים (ביטול הבמות וחפצי הפולחן והעברת הפולחן כולו לירושלים - ראו מלכים ב' י"ח ב'-ז') נעשה במאה השביעית לפנה"ס בידי המלך חזקיהו, לאחר שחצור הישראלית כבר חרבה.

3) בנייה פרטית

מלבד בנייני ציבור היו כמובן בעיר בתים פרטיים, וגרו בהם אנשים פשוטים. כלי החרס שנמצאו בבתי העיר דומים לכלים שאנו משתמשים בהם כיום: קנקנים, צלחות, קערות, כוסות ופכיות. כמו כן נמצאו כלי אבן שנועדו לעבודות קשות, כגון טחינת החיטה לקמח. נוסף על כלי המטבח נמצאו עדויות לקיומם של נולים לאריגת בדים.

משימה לתלמיד

היכנסו לבית ארבעת המרחבים המשוחזר [בסיור המודרך](#) וסיירו בו. היכן, לדעתכם, גרו האנשים? היכן היה המטבח? ומה עשו בחצר? מה יש בבית הברזלי שאינו קיים בביתכם שלכם? ואילו חדרים הנמצאים בביתכם אינם קיימים בבית הברזלי? ענו על פי קריאה בערכים אלה:

- [וילות ישראליות](#)
- [לעבור דירה אחרי שלושת אלפים שנה](#)
- [שמן זית תוצרת חצור](#)

ההבדל העיקרי הוא שבתקופות הקדומות הוכנסו חיות המשק לחצר הבית, וכך גם המתקנים החקלאיים.

ממה, לדעתכם, התפרנסו האנשים שחיו בחצור?

בימי קדם, טרם העידן התעשייתי, התפרנסו רוב האנשים מחקלאות וממשק החי.

משימה לתלמיד

חפשו [במאגר המידע](#) אחר העדויות שנמצאו בחצור לקיומה של חקלאות. מה היו הגידולים העיקריים שעליהם התקיימו האנשים?

מידע למורה

את שמות הגידולים העיקריים שהיו בארץ וכנראה גם בחצור אפשר למצוא בפסוק "ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" (דברים ח' ח').

(4) מותרות

אף שחיי היומיום של אנשי חצור בזמנים הקדומים לא היו קלים ומפנקים כבימינו, מצאו תושביה זמן גם לשעשועים ולפינוקים. לדוגמה: בעיר נמצאו מצלתיים קטנות להשמעת מוזיקה, וכן רעשנים.

משימה לתלמיד

הכיתה תתחלק לשתי קבוצות. כל קבוצה תחפש [במאגר המידע](#) חפצים שלדעתה הם חפצי מותרות ופנאי. המנצחת היא הקבוצה ש"אספה" יותר חפצים.

מידע למורה

התנ"ך מזכיר כלי מותרות אלו. בחצור נמצאו פיסות שנהב מעוטרות ששובצו ברהיטים ובחפצים שונים. השנהב, כאז כן היום, נחשב חומר יוקרתי, והוא יובא לחצור מארצות נכר, בעיקר ממצרים. הנביא עמוס מזכיר את רהיטי השן "השכבים על מטות שן..." (עמוס ו' ד'). "שן" הוא שנהב, והכוונה היא לרהיטים ששובצו בהם פיסות שנהב לשם נוי. שיבוצי שנהב נמצאו גם בחצור. גם איפור מוזכר בתנ"ך. לדוגמה, על איזבל כתוב "ותשם בפור עיניה" (מלכים ב' ט' ל'). "פור" הוא צבע הפחל.

(5) סוף עגום

בסוף המאה השמינית לפנה"ס יצא מלך אשור, תגלת פלאסר ה-III, למסע מלחמה גדול. צבא אשור היה גדול וחזק, מצויד במרכבות ובסוסים, בחיילים מאומנים ואילי מצור. אל מול מכונת המלחמה הזאת התכוננה ממלכת ישראל להגן על עצמה.

משימה לתלמיד

ערכו רשימה של אמצעי ההגנה מהתקופה הישראלית המופיעים [במאגר המידע](#). כתבו כיצד ניסו תושבי העיר להתגונן.

למרבה הצער, ממלכת ישראל ובתוכה חצור ניגפו לפני אשור, ככתוב "בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת אבל...ואת חצור...ויגלם אשורה" (מלכים ב' ט"ו כ"ט).

מה היה גורלם של אנשי חצור?

הם ניגפו בקרב והוגלו לאשור. העיר ננטשה.

סיכום

בתחילת השיעור ראינו כי חצור הכנענית נחרבה ונשרפה. היישוב הישראלי שקם לאחר מכן היה שונה באופיו הפולחני והממלכתי, אך יש לשער שחיי היומיום של האנשים הפשוטים לא היו שונים מאלו של הכנענים. רוב התושבים עסקו בחקלאות למחייתם, ואילו העשירים נהנו מחפצים יפים ומפנאי לטיפוח ולמשחק.

כמו העיר הכנענית, גם חצור הישראלית נחרבה באלימות. התקופה שהחלה באש - הסתיימה באש.